

Joanna Targońska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

KOMPETENCJA KOLOKACYJNA – NIEDOSTATECZNIE ROZPOZNANY KOMPONENT KOMPETENCJI LEKSYKALNEJ

Collocational competence – an underrecognized component of lexical competence

This paper emphasizes the need to include collocational competence in the model of lexical competence. Different ways of understanding of the notion “collocation” are presented together with the existing models of lexical competence. Next, a new model of lexical competence is proposed, i.e. the model covering lexical competence as well. The Author presents her original concept of collocational competence and argues for its development in vocabulary extension at a foreign language class.

Keywords: collocation, collocational competence, lexical competence, vocabulary, vocabulary acquisition

Słowa kluczowe: kolokacje, kompetencja kolokacyjna, kompetencja leksykalna, słownictwo, przyswajanie słownictwa

1. Wstęp

Słownictwo jest jednym z najważniejszych podsystemów językowych, gdyż jego znajomość stanowi podstawę wszelkich działań językowych. Kompetencja leksykalna jest zaś ściśle powiązana z wieloma innymi kompetencjami (np. kompetencją kognitywną, metakognitywną, lingwistyczną, pragmatyczno-kognitywną itd.), a nawet warunkuje ich rozwój (Ulrich, 2011: 127, 130). O ile bez znajomości gramatyki można czasami przekazać daną treść, o tyle przekazanie jej bez znajomości potrzebnego słownictwa będzie albo zupełnie niemożliwe, albo bardzo utrudnione. Nieznajomość leksyki uniemożliwia tradycyjnie rozumiane działanie komunikacyjne, bowiem słownictwo odnosi się do rzeczywistości językowej i pozajęzykowej: do

tego, co widać i co nie jest zauważalne, do tego, co tu i teraz oraz tego, co było lub co będzie. Kształcenie takich podsystemów jak: gramatyka, wymowa i pisownia musi opierać się na słownictwie, a więc na podsystemie leksykalnym.

Celem niniejszego artykułu jest wykazanie, iż kompetencja kolokacyjna powinna stanowić nieodłączny, a jednocześnie niezwykle ważny element kompetencji leksykalnej. Ten jednakże nie był wymieniany w dotychczasowych ujęciach kompetencji leksykalnej, które zostaną tu pokrótce omówione. Druga część artykułu zostanie poświęcona omówieniu czynników wskazujących na konieczność uwzględnienia kolokacji na lekcji języka obcego (dalej JO). Tam też przedstawiono charakterystykę kompetencji kolokacyjnej.

2. Charakterystyka nauczania i uczenia się słownictwa obcojęzycznego

Nieodzownym elementem nauki JO jest przyswojenie sobie słownictwa obcojęzycznego. Nie jest ono jednakże zbiorem wyizolowanych słówek, lecz układem powiązanych ze sobą logicznie leksemów czy też jednostek leksykalnych (dalej JL). Badania korpusowe ostatnich dziesięcioleci pokazały, iż w różnych językach można znaleźć wiele stałych połączeń wyrazowych, a więc wyrazów, które występują w określonych połączeniach, konstelacjach i frazach oraz, że przekazywanie informacji nie opiera się jedynie na kreatywnym dobieraniu i komponowaniu ze sobą JL, gdyż wiele działań językowych bazuje na języku formułczym, a więc na pewnych stałych wyrażeniach czy też na skonwencjonalizowanych połączeniach wyrazowych, charakterystycznych dla danego języka.

W nauczaniu i uczeniu się słownictwa obcojęzycznego należy wyjść od dwóch najważniejszych założeń. Po pierwsze praca nad leksyką nie powinna opierać się na wprowadzaniu i przyswajaniu pojedynczych wyizolowanych słówek, gdyż większość z nich jest polisemiczna, czyli niesie ze sobą różne znaczenia. Dopiero użycie danej JL w połączeniu z innymi wyrazami czy w kontekście może doprowadzić do zawężenia lub uszczegółowienia znaczenia. Po drugie nauka nowej JL nie może być utożsamiana tylko z internalizacją jej znaczenia. W przyswajaniu słownictwa należy uwzględnić poszczególne komponenty danego słówka (por. Löschmann 1986, 1993; Bohn 1999; Neveling 2004)¹. Każdy wyraz posiada bowiem nie tylko swoje znaczenie (komponent semantyczny), ale również komponent stylistyczny, gramatyczny, kombinatoryczny i słotwórczy. Ponadto w odniesieniu do formy, komponent fonetyczny (audytywny i artykulacyjny) oraz graficzny (wizualny i grafomotoryczny). Znajomość poszczególnych komponentów w innym stopniu

---

¹ Przykładowe zestawienie różnych ujęć komponentów JL, których przyswojenie warunkuje pełną internalizację nowego słownictwa obcojęzycznego znajdziemy u Targońskiej i Stork (2013) i Targońskiej (2014a).

będzie wykorzystywana w recepcji, w innym zaś w produkcji językowej. I tak dla przykładu w procesie dekodowania znaczenia, czyli zrozumienia danej wypowiedzi, często wystarczyć może znajomość komponentu semantycznego i audytywnego (w tekstach słuchanych) oraz semantycznego i graficznego/wizualnego (w recepcji tekstów pisanych). Z pewnością przydatna byłaby w tych procesach również znajomość pozostałych komponentów, aczkolwiek ich nieznanie nie musi automatycznie uniemożliwiać dekodowania danych komunikatów językowych.

Inaczej sprawa się ma w przypadku produkcji językowej. Dla poprawnego zastosowania danej JL w zdaniu uczącemu się JO nie wystarczy jedynie znajomość jej semantyki, gdyż zinternalizowanie tylko tego komponentu nie warunkuje umiejętności poprawnego wykorzystania danego słowa w kontekście. Ważne tu będzie również przyswojenie pozostałych komponentów (gramatycznego, stylistycznego oraz kombinatorycznego), które są wykorzystywane w momencie używania danej JL w wypowiedzi ustnej lub pisemnej. I to właśnie komponent kombinatoryczny, a więc wiedza na temat możliwości połączenia danej JL z innymi, znajomość ograniczeń jej użycia i ograniczeń w kreatywnym łączeniu danych wyrazów z innymi, wiąże się bezpośrednio z pojęciem kolokacji, a w dalszym rzędzie z pojęciem kompetencji kolokacyjnej. Dla przykładu osoba ucząca się danego rzeczownika² powinna przyswoić sobie wiedzę bądź też informację na temat tego, z jakim czasownikiem bądź przymiotnikiem dany rzeczownik można połączyć, czy w tej łączliwości konkretnego wyrazu mamy do czynienia z pewnymi ograniczeniami, czy dany rzeczownik jest elementem pewnej kolokacji, czy też nie.

3. Czym są kolokacje³? Kilka słów na temat różnego rozumienia tego pojęcia

Kolokacje stanowią niewątpliwie bardzo ważny element słownictwa każdego (przynajmniej europejskiego⁴) języka. Niestety nie ma jednomyślności w rozumieniu

---

² Kolokacje odnoszą się do połączeń różnych części mowy i zdania. Wyróżniamy bowiem kolokacje verbo-nominalne (połączenie rzeczownika z czasownikiem), kolokacje przymiotnikowe, przysłówkowe. Jednakże najliczniejszą grupę stanowią kolokacje verbo-nominalne i te najczęściej są przedmiotem badań empirycznych.

³ Odnosząc się w niniejszym artykule do pojęcia kolokacji mam na myśli kolokacje leksykalne (patrz Scherfer 2001, 2008), a więc związek co najmniej dwóch słów, leksemów niosących treść, chociaż możliwe jest występowanie w tych połączeniach wyrazów funkcyjnych, np. przyimków (niem. *in Panik geraten*). Poza obszarem zainteresowania niniejszej pracy są kolokacje gramatyczne postulowane przez Bensona (1985), choć te są z pewnością również ważne w procesie przyswajania JO. Zjawisko nazywane przez Bensona kolokacjami gramatycznymi określane jest w językoznawstwie niemieckojęzycznym pojęciem *Rekja*.

⁴ Kolokacje są udokumentowane w językach: polskim, niemieckim, angielskim, włoskim, francuskim, hiszpańskim, portugalskim, węgierskim, czeskim, słowackim i rosyjskim.

tego pojęcia. Dlatego też Hausmann (2004) mówi o wojnie kolokacyjnej, a więc o sytuacji, kiedy w odniesieniu do różnych zjawisk językowych przyjmowane jest to samo pojęcie, a każdy uważa, że tylko jego rozumienie tego pojęcia jest jedynym właściwym. Obecnie można odnieść wrażenie, iż wojna o znaczenie interesującego nas zagadnienia nadal trwa, a pojęcie kolokacja różnie jest rozumiane w językoznawstwie, lingwistyce korpusowej i leksykografii, inaczej zaś w glottodydaktyce (Zimmermann, 1981). Przyczyn takiej sytuacji należy upatrywać w rozwoju historycznym i związanym z nim ewoluowaniu znaczenia pojęcia kolokacja lub kolokacyjność⁵.

Z jednej strony kolokacje mogą być rozumiane bardzo szeroko, jako często występujące połączenia syntagmatyczne. W tym przypadku mówić można o syntaktycznym bądź frekwencyjnym ujęciu tego pojęcia, gdyż w takim rozumieniu kolokacji nie chodzi o żadną specyficzną relację semantyczną zachodzącą między wyrazami występującymi w danym połączeniu wyrazowym o charakterze syntagmatycznym, lecz o pewną stałość i częstotliwość występowania wyrazów w swoim sąsiedztwie. Takie rozumienie kolokacji jest charakterystyczne dla lingwistyki korpusowej, a jego źródła należy upatrywać w kognitywizmie brytyjskim. Przedstawicielem tego nurtu był m.in. Firth (1957), który jest uznawany za prekursora badań nad kolokacjami. Zapomina się jednak lub zupełnie nie zauważa, że zjawisko kolokacyjności zostało dużo wcześniej zauważone przez wielu innych językoznawców, m.in. takich jak: Bally (1909), Palmer (1933), Porzig (1934), dla których jednakże ważna była relacja semantyczna między występującymi w danym związku wyrazami. Ponadto pojęcie kolokacji było używane dużo wcześniej przed powstaniem pracy Firtha.

Myśli kognitywizmu brytyjskiego wpłynęły również na fakt, iż takie właśnie szerokie rozumienie tego pojęcia charakterystyczne jest także w nauczaniu języka angielskiego jako obcego. Patrząc na listy połączeń kolokacyjnych sporządzone w oparciu o szerokie ujęcie pojęcia kolokacja można często odnieść wrażenie, że podane tam kolokacje to często używane luźne związki wyrazowe, które uczący się JO byłby w stanie sam wygenerować łącząc dwa znane mu leksemy. Przykładowo ucząc się czasownika „pisać”, można samodzielnie stworzyć syntagmy „pisać list, pisać wypracowanie, pisać referat, napisać słowo, literę, tekst, artykuł itd.”, gdy zna się użyte w tych połączeniach rzeczowniki, bowiem słowo „pisać” nie wchodzi w połączenia kolokacyjne. Takie kolokacje, odnoszące się do zjawiska frekwencyjności i forsowane przez lingwistykę korpusową, nie stanowią większego problemu w procesie przyswajania leksyki obcojęzycznej.

---

⁵ Targońska (2014) przedstawia zarys historyczny obrazujący, jak pojmowane było pojęcie kolokacji na przestrzeni ostatnich 80-ciu lat oraz, jak zmieniało się jego rozumienie.

Z drugiej zaś strony postulowane jest wąskie rozumienie pojęcia kolokacje. W tym przypadku mówimy o ujęciu semantycznym lub znaczeniowym, gdyż terminem *kolokacje* określa się charakterystyczne połączenia międzywyrazowe należące do grupy frazeologizmów w szerszym ujęciu. Chodzi tu o wielocłonowe (często dwucłonowe, ale nie tylko) połączenia wyrazowe nieidiomatyczne, charakteryzujące się stabilnością⁶, frekwencyjnością (częstym występowaniem) i leksykalizacją⁷, w których zestawienie wyrazów w syntagmie nie wynika z żadnych reguł językowych, lecz warunkowane jest normą językową. W takim ujęciu kolokacji postulowanym przez Hausmanna (1984) chodzi o połączenia wyrazowe o strukturze hierarchicznej (baza kolokacyjna + kolokator), w których baza kolokacji (niem. *Kollokationsbasis*) nadaje znaczenie danemu połączeniu syntagmatycznemu, zaś kolokator uszczegóławia tylko znaczenie bazy kolokacyjnej lub nadaje takiemu połączeniu kolokacyjnemu specyficzną wymowę. Dla lepszego zrozumienia tego zagadnienia posłużymy się tu kilkoma przykładami:

- Np. (niem.) **eine These** aufstellen (pol. *postawić tezę*)
(niem.) **Entscheidung** treffen (pol. *podjąć decyzję*, dosłownie *spotkać decyzję*)
(niem.) **Mücken** stechen (pol. *komary gryzą*, dosłownie *komary kłują*)
(niem.) **Urteil** fällen⁸ (pol. *wydawać wyrok*, dosłownie *powalać wyrok*)
(niem.) helle **Verzweiflung**⁹ – (pol. *czarna rozpacz*, dosłownie *jasna rozpacz*)
(niem.) heller **Geist** (pol. *światły umysł*, dosłownie *jasny umysł*)
(niem.) heller **Tag** (pol. *biały dzień*, dosłownie *jasny dzień*)

Wytłuszczone wyrazy stanowią bazę kolokacyjną, która jest przekładalna z jednego języka na kolejny. Natomiast, jak pokazują podane powyżej przykłady, niewytłuszczone elementy kolokacji a więc kolokatory nie zawsze dają się przetłumaczyć jako osobny element z pierwszego języka na język obcy (lub

---

⁶ Co prawda w niektórych kolokacjach jeden element może być substytuowany (zastąpiony) przez inny element, ale w tym przypadku chodzi również o inne kolokacje (np. *eine Rede halten, einen Vortrag halten*) lub o inne luźne związki wyrazowe z tą samą bazą kolokacyjną. Najlepiej da się to zobrazować na przykładzie kolokacji *die Schule besuchen*, w której zamienienie słowa *Schule* innym elementem powoduje, iż tym samym mamy do czynienia z luźnymi związkami wyrazowymi (np. *die Oma besuchen, die Tante besuchen* itd.). Można jednakże określać kolokacje jako stabilne i stałe związki wyrazowe. Stabilne jest tu połączenie danej formy ze znaczeniem (Tomas 2008).

⁷ Pod pojęciem leksykalizacji Tomas (2008: 45) rozumie proces internalizacji stałego łańcucha wyrazowego w jego znaczeniu i wkomponowywanie go do leksykonu mentalnego jako stałe związki wyrazowe.

⁸ Bardzo wiele kolokacji występuje w językach specjalistycznych, charakterystycznych dla danej branży.

⁹ Przykłady z komponentem „hell” zostały zaczerpnięte z pracy Szulca (1985: 13).

w obrębie dwóch języków obcych), bowiem wybranie danego kolokatora jest zależne od konwencji danego języka, od przyjętej normy, którą uczącemu się danego języka trudno jest przewidzieć.

Takie ujęcie kolokacji jest ważne z perspektywy nauczania i uczenia się JO, gdyż odnosi się ono do takich połączeń wyrazowych, w których przeniesienie każdego elementu tego związku wyrazowego jako osobnych jednostek leksykalnych z jednego języka na drugi nie jest możliwe. Przyczyną tego jest fakt, iż baza kolokacyjna da się co prawda przetłumaczyć z każdego dowolnego języka na inny język, ale kolokator stanowi najbardziej nieprzewidywalny element, którego bezpośrednio przetłumaczenie z jednego języka na drugi z wysokim prawdopodobieństwem będzie prowadzić do interferencji. Takie połączenia kolokacyjne, nazywane przez Szulca (1972) skonwencjonalizowanymi syntagmami bądź też syntagmami konwencjonalnymi, wynikają z normy danego języka. Dlatego też uczący się konkretnego JO nie są w stanie samodzielnie ich wykreować. Kolokacje w tym ujęciu nie są bowiem luźnymi związkami wyrazowymi, lecz stabilnymi związkami, które jako całość powinny być zinternalizowane w leksykonie mentalnym, gdyż jako całość powinny być przywoływane z pamięci w produkcji językowej. Kolokacje da się oczywiście przetłumaczyć z jednego języka na drugi, ale jest to możliwe w momencie przeniesienia całości tego skonwencjonalizowanego związku wyrazowego, nie zaś poszczególnych jego elementów z osobna.

Zdaniem Hausmanna (2004) właśnie takie wąskie rozumienie kolokacji jest z perspektywy glottodydaktyki, a więc z perspektywy nauczania i uczenia się JO, jedynym właściwym ujęciem tego pojęcia. Za takim pojmowaniem tego terminu postulują glottodydaktycy innych JO niż angielski. Szczególnie jest ono charakterystyczne w odniesieniu do języka niemieckiego jako obcego (Gładysz, 2003; Reder, 2006), ale również języka francuskiego (Hausmann, 1984, 2004) i włoskiego (Konecny, 2010). Za takim pojmowaniem opowiada się także Zimmermann (1981), formułując swoje rozumienie kolokacji w następujący sposób: „Wir wollen also als Kollokationen nur diejenigen Beziehungen zwischen den lexikalischen Einheiten bezeichnen, die für eine bestimmte Sprache charakteristisch sind und deren Begründung nur im Rahmen des semantischen Systems dieser Sprache liegt“¹⁰ (Zimmermann, 1981: 66). Dla tej badaczki kolokacje są charakterystycznymi związkami zachodzącymi między wyrazami w danym połączeniu wyrazowym. Są one specyficzne dla danego języka. Zimmermann zwraca jednakże uwagę na fakt, iż nawet w wąskim rozumieniu kolokacji

---

¹⁰ Tłum: „Pojęciem kolokacje chcemy określać tylko te związki zachodzące między jednostkami leksykalnymi, które są charakterystyczne dla danego języka i których uzasadnienie leży w ramach systemu semantycznego tego języka.” (J.T.)

chodzi o fenomen językowy, który nie stanowi jednolitej grupy. Do niej można bowiem zaliczyć z jednej strony takie związki wyrazowe, których specyfika wynika z różnego podziału słownictwa w obrębie danego języka. Jako przykłady Zimmermann podaje takie kolokacje, jak:

(pol.) słońce **świeci** (niem.) die Sonne **scheint**
(pol.) lampa **świeci** (niem.) die Lampe **leuchtet**,

w których jednemu wyrazowi w języku polskim odpowiadają, w zależności od użytego rzeczownika, różne czasowniki w języku niemieckim. Tych przykładów nie można jednakże interpretować w ten sposób, że jednemu słowu w jednym języku odpowiadają dwa lub trzy inne w innym języku. Zimmermann podkreśla, iż w przypadku odpowiedników połączeń w danym języku może chodzić o bardziej złożone i skomplikowane ekwiwalenty językowe. Innym przykładem kolokacji są bowiem związki lub połączenia wyrazowe bazujące na konwencjonalnym przyporządkowaniu jednostek leksykalnych, w których właśnie relacje semantyczne odgrywają wielką rolę, a kolokator nie występuje w swoim pierwszym znaczeniu:

(niem.) Der Anzug **sitzt** gut (pol.) Garnitur dobrze **leży** (dosłowne tłumaczenie byłoby: ubranie **siedzi** dobrze)
(niem.) die Schule **besuchen** (pol.) **uczęszczać** do szkoły (dosłowne tłumaczenie **odwiedzać** szkołę)

W podanych przykładach kolokator jest używany w swoim dalszym znaczeniu lub nawet w znaczeniu przenośnym.

4. Kompetencja leksykalna a kompetencja kolokacyjna

Kompetencja leksykalna nie może być stawiana na równi z przyswojeniem słówek. Jak należy więc rozumieć to pojęcie? W niniejszym artykule oprę się na wyjaśnieniu tego pojęcia przez Ulricha (2011: 132), który kompetencję leksykalną¹¹ rozumie

---

¹¹ Wyjaśnienie tego pojęcia w oryginale brzmi: „Lexikalische Kompetenz oder Wortschatzkompetenz ist die Fähigkeit eines Menschen, auf eine ausreichend große Zahl mit jeweils ausreichenden Informationen versehener Lexeme im mentalen Lexikon zugreifen zu können, die für kognitives und kommunikatives Handeln Voraussetzung sind. Eine erworbene umfassende Kompetenz ermöglicht einerseits abstraktes Denken auf hohem Niveau, andererseits rasches und volles Verstehen mündlicher wie schriftlicher Ausdrücke sowie einen geschmeidigen, situationsangemessenen Ausdruck im Gespräch und beim Schreiben“ (Ulrich, 2011: 132).

jako zdolność człowieka do wydobywania z leksykonu mentalnego leksemów wraz z zawartą w nich informacją, które umożliwiają działanie kognitywne i komunikacyjne. Jego zdaniem rozwinięta kompetencja leksykalna pozwala z jednej strony na myślenie abstrakcyjne na wysokim poziomie, z drugiej zaś na szybkie i całościowe rozumienie wyrażeń ustnych i pisemnych. Ponadto warunkuje ona odpowiednie do danej sytuacji komunikowanie się w mowie i piśmie.

Pojęcie kompetencji leksykalnej jest przedmiotem zainteresowania naukowców już od wielu lat. Kompetencja leksykalna¹² utożsamiana była z nauką słownictwa, dlatego w odniesieniu do niej zastanawiano się nad tym, co znaczy sformułowanie „znać dane słówko”. Na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci zagadnieniem kompetencji leksykalnej zajmowali się już m.in.: Cronbach (1942); Richards (1976); Wallace (1982); Nation (1990); Trèville & Duquette (1996); Kieweg (2002); Targońska (2011), a przegląd teorii odnoszących się do znaczenia tego pojęcia znaleźć można u Stork (2003), Aguado (2004) oraz Targońskiej i Stork (2014). W dotychczasowym rozumieniu pojęcia kompetencji leksykalnej dominowało jednakże ujęcie czysto lingwistyczne. Richards (1976) utożsamiał znajomość słownictwa ze znajomością znaczenia (w tym wieloznaczności znaczenia danej JL), znajomością ograniczeń w użyciu danego słowa, znajomością formy wyjściowej, jak i form pochodnych, oraz znajomością zachowania syntaktycznego danego wyrazu. Chociaż Richards wskazuje w swoim ujęciu kompetencji leksykalnej na wiele komponentów JL, mówi tylko o aspekcie wiedzy, nie wskazując na aspekt użycia danego słowa. Do swojego modelu kompetencji leksykalnej, obok wiedzy odnoszącej się do znaczenia i formy danego wyrazu, Wallace (1982) oraz Nation (1990, 2001) włączyli również płaszczyznę użycia danej JL, wskazując z jednej strony na aspekt przywołania danej JL w odpowiednim momencie z leksykonu mentalnego, z drugiej zaś strony na umiejętność jej użycia w mowie i w piśmie oraz stylistyczny dobór środków. Nowe, szersze ujęcie kompetencji leksykalnej zaproponowali zaś Trèville i Duquette (1996: 98 za Rzewólska, 2008: 40), którzy wyszli jeszcze poza aspekt użycia danej JL, włączając do swojego ujęcia kompetencji leksykalnej oprócz aspektów językowych (elementy zaproponowane przez Richardsa), również komponent dyskursywny, referencyjny, socjokulturowy i strategiczny.

Targońska i Stork (2013) podjęły próbę nieco innego ujęcia kompetencji leksykalnej, wyodrębniając w niej nie, jak czyniono to dotychczas, komponenty JL, lecz podkompetencje. Przy czym autorki nie wykreowały nowych, nieistniejących i nie definiowanych dotychczas rodzajów kompetencji, lecz

---

¹² Pojęcie to może być wyrażane w języku niemieckim dwojako, jako *lexikalische Kompetenz* albo jako *Wortschatzkompetenz*, w języku angielskim jako *vocabulary competence* lub *lexical competence*.

w zarysie nowego modelu kompetencji leksykalnej ujęły takie kompetencje, które często były przedmiotem prac glottodydaktycznych, a które nie były do tychczas eksplcytnie skojarzone i nazywane jako składowe kompetencji leksykalnej. Autorki proponują, aby w nowym schemacie kompetencji leksykalnej zostały ujęte m.in. takie subkompetencje, jak: kompetencja słowotwórcza i kompetencja kolokacyjna¹³. Na naszą uwagę zasługuje tu kompetencja kolokacyjna będąca przedmiotem zainteresowania niniejszych rozważań. Za włączeniem jej do nowego ujęcia kompetencji leksykalnej przemawiają liczne przesłanki lingwistyczne postulowane już od wielu lat. Po pierwsze chodzi tu o argument językoznawczy wskazujący na fakt, że słownictwo nie stanowi zbioru wyrazów dających się swobodnie komponować, gdyż takie dowolne zestawianie wyrazów możliwe jest jedynie w przypadku luźnych związków wyrazowych stanowiących jedynie pewną część słownictwa. Po drugie można się powołać na argument Leonhardiego (1964), który uważał, że pojedyncze słówka nie stanowią naturalnych jednostek wyrazowych (niem. *natürliche Spracheinheit*), bowiem z perspektywy nauki każdego języka naturalną jednostką językową są połączenia wyrazowe (nie tylko rzeczownika z czasownikiem, ale również rzeczownika z przymiotnikiem itd.). Leonhardi (1964: 20) uważał za błędne założenie, że w języku można zestawiać ze sobą dowolnie wyrazy, bowiem możliwości ich kombinacji są ograniczone. Jego zdaniem każdy z języków zestawia ze sobą wyrazy w charakterystyczny dla siebie sposób, a więc kombinacje wyrazowe są regulowane inaczej w poszczególnych językach. Ponadto wskazać można również na argument czysto semantyczny, bowiem w stałych związkach wyrazowych suma znaczeniowa pojedynczych wyrazów (np. $n + m$) nie jest równa sumie ich znaczeń (nm), lecz wyrazy w danym połączeniu mogą uzyskać nowe znaczenie, co jest charakterystyczne dla różnych rodzajów fraz i frazeologizmów.

Przyglądając się wcześniej omawianym koncepcjom kompetencji leksykalnej można znaleźć w nich również odwołanie się do kolokacji lub kolokacyjności JL. Nawet w modelu kompetencji leksykalnej Richards (1976), w którym ta kojarzona była tylko z wiedzą (bez aspektu użycia), znajdziemy odniesienie do kolokacji, bowiem dla Richardsa znajomość danej JL to również znajomość wyrazów, z którymi może ona współwystępować. Wallace (1982 za Rzewólska 2008: 40) wskazywał na fakt, iż w kompetencji leksykalnej zawiera się również umiejętność użycia danej JL we właściwej kombinacji z innymi JL. Trèville i Duquette (1996) zaproponowali w swoim modelu kompetencji leksykalnej

---

¹³ Z pewnością kompetencja kolokacyjna mogłaby być częścią składową kompetencji frazeologicznej czy też kompetencji formulicznej (patrz Gałkowski, 2006), gdyż kolokacje stanowią dziś element frazeologii oraz języka formulicznego.

komponent dyskursywny, czyli „znajomość sposobu kombinacji słów zgodnie z zasadami dyskursu” (Rzewólska, 2008: 40). Kombinacja słów może się więc odnosić do kompetencji kolokacyjnej. Również Kieweg (2002: 8) wskazuje na tenże element kompetencji kolokacyjnej: „Die Lernenden müssen die Verträglichkeit eines Wortes mit anderen Worten kennen (Kollokationen)¹⁴”.

5. Dlaczego ważne jest rozwijanie kompetencji kolokacyjnej?

Nie tylko podane powyżej przykłady wskazują na konieczność uwzględniania kolokacji jako zjawiska językowego w modelu kompetencji leksykalnej. Również sam fakt, że w literaturze przedmiotu często pojawia się sformułowanie kompetencja kolokacyjna, może świadczyć o jej znaczeniu. Mówi się o niej zarówno w kontekście nauki i używania JO, jak i w kontekście tłumaczenia. Kompetencja kolokacyjna pojawia się również w odniesieniu do ilości i jakości przyswojonego słownictwa, bowiem w uczeniu się JO nie jest ważna jedynie ilość przyswojonych słówek, lecz również głębokość ich kodowania, a więc włączenie danego słówka w rozmaite połączenia mentalne odpowiadające często różnym komponentom danej JL. Na jakość przyswajanego słownictwa zwraca również uwagę Aguado (2004: 240), stwierdzając następującą prawidłowość: „Viele Wörter zu kennen, ohne zu wissen, mit welchen Wörtern sie kokkurieren, ist für die Verständigung ebenso wenig nützlich, wie einige Wörter in all ihren Bedeutungsnuancen zu kennen.”¹⁵ Jej zdaniem dla porozumiewania się w JO mało przydatna jest znajomość niewielkiej ilości słów we wszystkich ich możliwych znaczeniach. Tak samo mało przydatna jest znajomość wielu słów bez wiedzy, z jakimi innymi słowami dana JL może współwystępować.

Dlaczego kompetencja kolokacyjna jest tak ważna? Zöfgen (2001: 272-273) wymienia trzy aspekty podkreślające konieczność uczenia się kolokacji: aspekt językowo-strukturalny, wymiar psychologii uczenia się i pamięci, aspekt empiryczny. Otóż kolokacje należą do bardzo częstego zjawiska językowego i występują regularnie w języku mówionym i pisany. Można nawet pokusić się o postawienie tezy, iż kolokacje stanowią najważniejszą podgrupę frazeologizmów. O ile w przypadku idiomów ważna jest przede wszystkim zdolność ich rozumienia, a formułowanie poprawnych komunikatów językowych jest również możliwe bez użycia tych frazeologizmów, o tyle w przypadku

---

¹⁴ Tłum: „Uczący się powinni znać zgodność/akceptowalność współwystępowania jednego słowa z innymi (kolokacje).” (J.T.)

¹⁵ Tłum: „Znajomość wielu słów bez wiedzy na temat tego, z jakimi słowami one współwystępują (kookurują), jest tak samo mało użyteczna, jak znajomość kilku słów w ich wszystkich znaczeniach.” (J.T.)

nieznajomości pewnych kolokacji często nie da się wyrazić i przekazać danej treści. Drugi aspekt odnosi się do funkcjonowania naszego mózgu, w którym ważną rolę odgrywają połączenia wyrazowe lub całe sieci mentalne. Kolokacje zaś stanowią jedno z ważniejszych połączeń mentalnych naszego umysłu. Niestety, przysparzają one problemów w procesie przyswajania języka i nabywania słownictwa obcojęzycznego (niektórzy twierdzą, że najczęstszymi błędami na wyższych poziomach opanowania języka są właśnie błędy kolokacyjne), na co wskazuje wiele badań empirycznych. Co prawda błędy odnoszące się do kolokacji nie zawsze muszą zakłócać komunikację, jednakże często prowadzą do braku precyzji, która jest np. ważna w językach specjalistycznych. Problem z przyswajaniem kolokacji wynika stąd, że z jednej strony są one łatwo rozumiane, gdyż znajomość bazy kolokacyjnej pozwala poprzez domysł językowy na prawidłowe rozumienie zastosowanej w tekście kolokacji. Z drugiej zaś strony w przypadku właściwego dekodowania znaczenia nieznanego uczniom do tej pory kolokacji, nie zwracają oni uwagi na jej formę, a tym samym nie przywiązują wagi do kolokatora (brak skierowania uwagi na formę wyrażenia tylko na treść). Oznacza to, że uczniowie nie przyswajają nowego słownictwa w formie kolokacji, gdy nie są świadomi istnienia zjawiska kolokacyjności, gdy nie rozpoznają tego zjawiska językowego i gdy nie są świadomi wagi przyswajania nowego słownictwa w połączeniach kolokacyjnych. Kolokacje stanowią *Halbferdigprodukte* (Hausmann, 1984) lub *Fertigteile* (Ulrich, 2011: 32), a więc elementy kodowane jako całość i przywoływane z pamięci jako *Chunks*. Nie muszą one, a nawet nie mogą, być stale kreowane. Właściwe zakodowanie połączeń kolokacyjnych pozwala na szybkie ich przywołanie z leksykonu mentalnego oraz właściwe użycie, co przekłada się potem nie tylko na płynność wypowiedzi (Handwerker, 2010), ale również na poprawną intonację całego wyrażenia (Hill, 1999).

6. Kompetencja kolokacyjna i jej składowe

Pojęcie kompetencji kolokacyjnej nie zostało jeszcze eksplicytnie zdefiniowane. Co prawda w wielu pracach poświęconym kolokacjom używa się tego terminu (w opracowaniach niemieckojęzycznych znajdziemy to pojęcie np. u Zöfgena (2001), Lütge (2001), Reder (2002, 2006), Holderbaum (2003), Rössler (2010), Müllera (2011)), jednakże wszyscy ich autorzy zdawali się wyjść z założenia, iż sformułowanie to powinno być wszystkim znane. Nawet w rozprawach, w których pojęcie kompetencji kolokacyjnej zostało zawarte w tytule (np. w pracy Müllera pt. „*Aware of Collocations. Ein Unterrichtskonzept zum Erwerb von Kollokationskompetenz für fortgeschrittene Lerner des Englischen*“ oraz w pracy Rössler pt. „*Kollokationskompetenz fördern im Fremdsprachenunterricht – ein Plädoyer*“) brak

jest eksplicitnego wyjaśnienia interesującego nas pojęcia. W każdej z tych prac, jest mowa jedynie o receptywnej i produktywnej kompetencji kolokacyjnej.

W nawiązaniu do przemysłań Fandrycha (2008: 21), Targońska i Stork (2013) postulują konieczność wyodrębnienia trzech płaszczyzn każdej z subkompetencji leksykalnej, a więc dotyczy to również kompetencji kolokacyjnej. Na podstawie przemysłań oraz badań empirycznych Ludewig (2005) oraz Müllera (2011) w niniejszej pracy zakłada się, że dla rozwoju zarówno receptywnej, jak i produktywnej kompetencji kolokacyjnej ważna, a być może nawet nieodzowna, jest świadomość kolokacyjna (niem. *Kollokationsbewusstsein*). Świadomość istnienia kolokacji warunkuje bowiem ich rozpoznawanie. Zaś rozpoznanie kolokacji jako specyficznego związku wyrazowego oraz skupienie uwagi na formie kolokacji może przyczynić się do produktywnego jej opanowania. Dopiero świadomość kolokacyjna pozwala uczącemu się JO zogniskować swoją uwagę na połączeniach międzywyrazowych. Dzięki niej może on skupiać się nie tylko na pojedynczych wyrazach, lecz szukać stałych związków międzywyrazowych w tekstach. Świadomość kolokacyjna może być rozpatrywana jako element świadomości językowej, ta zaś może być rozumiana jako refleksyjna część kompetencji kolokacyjnej.

Zatem postulowane jest tu rozumienie kompetencji kolokacyjnej jako składowej trzech elementów:

- refleksyjnej kompetencji kolokacyjnej,
- receptywnej kompetencji kolokacyjnej,
- produktywnej kompetencji kolokacyjnej.

Nie należy stawiać na równi subkompetencji refleksyjnej z receptywną, gdyż ta pierwsza, oparta na znajomości zjawiska kolokacyjności, wyraża się tylko w identyfikowaniu stałych skonwencjonalizowanych połączeń syntagmatycznych o charakterze kolokacji. Uczący się danego JO świadomie kieruje swoją uwagę na elementy języka w procesie recepcji, przez co może rozpoznać on nowe nieznanne mu dotychczas kolokacje. Refleksyjna kompetencja kolokacyjna nie oznacza jednakże jeszcze aktywowania procesu rozumienia, ale jest punktem wyjścia do jego uaktywnienia. Znając już zjawisko kolokacji i różnorakie możliwości relacji semantycznych zachodzących między wyrazami w takiej skonwencjonalizowanej syntagmie, uczący się JO może być w stanie dokonać samodzielnego dekodowania znaczenia tego związku wyrazowego. W tym momencie mówić będziemy o receptywnej kompetencji kolokacyjnej. W przypadku, gdy uczeń poprawnie rozpozna kolokację, natomiast nie będzie w stanie samodzielnie jej zrozumieć, możemy mieć do czynienia z ponownym

włączeniem subkompetencji refleksyjnej (oraz ewentualnie strategicznej¹⁶), gdyż uczeń musi wiedzieć, gdzie i jak szukać znaczenia danej kolokacji (jak szukać jej w słownikach) (Targońska i Stork, 2013).

Istnieje wielka dysproporcja między receptywną a produktywną kompetencją kolokacyjną. Zdaniem Zöfgena (2001: 278) dla przyswojenia produktywnej kompetencji kolokacyjnej niewystarczającym jest w pełni zrozumiały *input* (ang. *comprehensible input*). Dla jej rozwoju nieodzowna zdaje się więc być świadomość kolokacji, czyli rozwinięta refleksyjna kompetencja kolokacyjna. Zakłada się, że ta jednak nie warunkuje rozwoju produktywnej kompetencji, lecz może stanowić podstawę jej rozwoju. Dla wykształcenia produktywnej kompetencji kolokacyjnej konieczne jest skupienie uwagi uczącego się na danej kolokacji. Działanie to powinno być intencjonalne, choć nie wyklucza się (jak wynika z prac empirycznych jest to jednak mało prawdopodobne) przyswojenia nowych kolokacji w sposób incydentalny, czyli niezamierzony. Uczący się języka obcego musi zwracać uwagę na nowe kolokacje, aby w sposób zamierzony zainicjować proces ich uczenia się.

7. Podsumowanie i wnioski

Artykuł miał na celu pokazanie z jednej strony, że kompetencja kolokacyjna jest wartością niedostatecznie rozpoznaną, z drugiej zaś strony zamierzeniem tego artykułu było zwrócenie uwagi na ważne zagadnienie językoznawcze i glottodydaktyczne, które dla wielu nauczycieli różnych szczebli nauczania JO zdaje się być niedostatecznie znane. Rozwijanie kompetencji kolokacyjnej stanowić powinno nieodzowny element pracy nad słownictwem, której należy poświęcać więcej miejsca na lekcji JO. Nie można wychodzić z założenia, że poprzez czytanie samoistnie rozwinię się znajomość słownictwa, a tym samym produktywna kompetencja kolokacyjna – tak ważna w procesie nabywania i używania JO. W czasie recepcji tekstu uwaga odbiorcy skupiona jest dużo częściej na treści niż na formie (choć ta jest również zależna od celu przyświecającemu procesowi czytania), co oznacza, że kolokacje nie są w trakcie czytania samoistnie przyswajane.

Jak pokazują badania dotyczące nauki słownictwa (Zöfgen, 2001; Targońska, 2011a; 2014a) oraz przyswajania kolokacji (m.in. Marton, 1977; Gabryś-Biskup, 1990; Bans i Eldaw, 1993) właśnie kompetencja kolokacyjna jest

---

¹⁶ W modelu kompetencji leksykalnej Trèville i Duquette (1996: 98 za Rzewólską, 2008: 40) po raz pierwszy zawarto podkompetencję strategiczną. Również Aguado (2004), Targońska (2011) oraz Targońska i Stork (2013) podkreślają konieczność uwzględnienia strategii kognitywnych i metakognitywnych w modelu kompetencji leksykalnej.

bardzo zaniedbanym elementem nauki słownictwa. W odniesieniu do jej rozwoju jest jeszcze więcej pytań niż odpowiedzi. Trudno dziś jednak negować fakt, że kompetencja kolokacyjna stanowi ważny element kompetencji leksykalnej. W związku z tym nie powinna być ona pomijana w procesie rozwoju kompetencji leksykalnej na lekcji JO.

BIBLIOGRAFIA

- Aguado, K. 2004. «Evaluation fremdsprachlicher Wortschatzkompetenz: Funktionen, Prinzipien, Charakteristika, Desiderate». *Fremdsprachen Lehren und Lernen (FLuL)* 33: 231-250.
- Bally, Ch. 1909. *Traité de stylistique française 1*. Heidelberg: Winter.
- Bahns, J., Eldaw, M. 1993. «Should we teach EFL students collocations?» *System* 21/1: 101-114.
- Benson, M. 1985. «Collocations and Idioms» (w) *Dictionares, Lexicography and Language Learning* (red. R. Ilson). Oxford i in: Pergamon: 61-68.
- Bohn, R. 1999. *Probleme der Wortschatzarbeit*. München: Langenscheidt.
- Cronbach, L. J. 1942. «Measuring knowledge of precise word meaning». *Journal of Educational Research* 36: 528-534.
- Fandrych, Ch. 2008. «Sprachliche Kompetenzen im ‚Referenzrahmen‘» (w) *Fertigkeiten – integriert oder isoliert?* (red. Ch. Fandrych, I. Thonhauser). Wien: Preasens Verlag: 13-33.
- Firth, J. R. 1957. «Modes of Meaning». *Papers in Linguistics 1934-1951*. London, New York, Toronto: 190-215.
- Gabryś-Biskup, D. 1990. «Some remarks on combinability: Lexical collocation» (w) *Foreign language acquisition papers* (red. J. Arabski). Katowice: Uniwersytet Śląski: 31-44.
- Gałkowski, B. 2006. «Kompetencja formułiczna a problem kultury i tożsamości w nauce języków obcych». *Kwartalnik Pedagogiczny* 4: 163-180.
- Gładysz, M. 2003. *Lexikalische Kollokationen in deutsch-polnischer Konfrontation*. Frankfurt a. M. [i in.]: Peter Lang.
- Handwerker, B. 2010. «Phraseologismen und Kollokationen» (w) *Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. Ein internationales Handbuch*. Tom 1. (red. H.J. Krumm, Ch. Fandrych, B. Hufeisen, C. Riemer). Berlin/New York: Walter de Gruyter: 246-255
- Hausmann, F. J. 1984. «Wortschatzlernen ist Kollokationslernen. Zum Lehren und Lernen französischer Wortverbindungen». *Praxis des neusprachlichen Unterrichts* 31: 395-406.
- Hausmann, F. J. 2004. «Was sind eigentlich Kollokationen?» (w) *Wortverbindungen – mehr oder weniger fest* (red. K. Steyer). Berlin: de Gruyter: 309-334.
- Hill, J. 1999. «Collocational competence». *English Teaching professional*: 3-7.
- Holderbaum, A. 2003. *Kollokationen als Problemgrößen der Sprachmittlung*. Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier.
- Kieweg, W. 2002. «Die lexikalische Kompetenz zwischen Wunschdenken und Realität». *Der fremdsprachliche Unterricht*. Englisch 55: 4-10.

- Konecny, C. 2010. *Kollokationen. Versuch einer semantisch-begrifflichen Annäherung und Klassifizierung anhand italienischer Beispiele*. München: Martin Meidenbauer Verlagsbuchhandlung.
- Leonhardi, A. 1964. «Die natürliche Spracheinheit». *Praxis des neusprachlichen Unterrichts* 11: 17-22.
- Löschmann, M. 1986. «Die Arbeit an lexikalischen Kenntnissen» (w) *Didaktik des Fremdsprachenunterrichts (Deutsch als Fremdsprache)* (red. G. Desselmann, H. Hellmich). Leipzig: Enzyklopädie: 141- 166.
- Löschmann, M. 1993. *Effiziente Wortschatzarbeit. Alte und neue Wege*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Ludewig, P. 2005. *Korpusbasiertes Kollokationslernen. Computer-Assisted Language Learning als prototypisches Anwendungsszenario der Computerlinguistik*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Wien: Peter Lang.
- Lütge, Ch. 2000. «Sprachbewusstheit und Wortschatzerwerb – zu Kollokationskompetenz fortgeschrittener Lerner des Englischen» (w) *Mehrsprachigkeit und Mehrkulturalität* (red. K. Aguado, A. Hu). Berlin: PZV Pädagogischer Zeitschriftenverlag: 343-349.
- Marton, W. 1977. «Foreign vocabulary as a problem No. 1 of language teaching at the advanced level». *Interlanguage Studies Bulletin* 2: 33-57.
- Müller, T. 2011. *Aware of Collocations. Ein Unterrichtskonzept zum Erwerb von Kollokationskompetenz für fortgeschrittene Lerner des Englischen*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Nation, I.S.P. 1990. *Teaching & Learning Vocabulary*. New York: Newbury House.
- Nation, P. 2001. *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Neveling, Ch. 2004. *Wörterlernen mit Wörternetzen. Eine Untersuchung zu Wörternetzen als Lernstrategie und als Forschungsverfahren*. Tübingen: Narr.
- Palmer, H. E. 1933. *Second Interim Report on English Collocations*. Tokio: Haitakusha.
- Porzig, W. 1934. «Wesenhafte Bedeutungsbeziehungen» (w) *Wortfeldforschung. Zur Geschichte und Theorie des sprachlichen Feldes* (red. L. Schmidt). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft: 78-103.
- Reder, A. 2002. «Eine Aufgaben und Übungstypologie zur Entwicklung der Kollokationskompetenz von DaF-Lernern». *Jahrbuch der ungarischen Germanistik*: 293-311.
- Reder, A. 2006. *Kollokationen in der Wortschatzarbeit*. Wien: Praesens Verlag.
- Richards, J. C. 1976. «The role of vocabulary teaching». *TESOL Quarterly* 1: 77-89.
- Rössler, A. 2010. «Kollokationskompetenz fördern im Fremdsprachenunterricht – Ein Plädoyer». *Die Neueren Sprachen* 1: 54-66.
- Rzewólska, A. 2008. „Kompetenzja leksykalna i nauczanie języków obcych”. *Języki Obce w Szkole* 1: 38-44.
- Scherfer, P. 2001. «Zu einigen wesentlichen Merkmalen lexikalischer Kollokationen» (w) *Phraseologie und Phraseodidaktik* (red. M Lorenz-Bourjot; H.H. Lüger). Wien: Praesens: 3-21.
- Scherfer, P. 2008. «Lexikalische Kollokationen» (w) *Handbuch Französisch* (red. I. Kolboom, T. Kotschi, E. Reichel). Berlin: Erich Schmidt: 238-245.

- Stork, A. 2003. *Vokabellernen. Eine Studie zur Effizienz von Vokabellernstrategien*. Tübingen: Gunter Narr.
- Szulc, A. 1971. *Lingwistyczne podstawy programowania języka*. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.
- Szulc, A. 1972. «Möglichkeiten i granice automatyzacji w nauczaniu języków obcych». *Języki Obce w Szkole* 2/1972: 88-97.
- Szulc A. 1985. «Kontrastive Analyse und Interferenz». *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Językoznawcze* 80: 7-14.
- Targońska, J. 2011. «Lexikalische Kompetenz – ein Plädoyer für eine breitere Auffassung des Begriffs». *Glottodidactica* 37: 117-127.
- Targońska, J. 2011a. «Słabo rozwinięta kompetencja leksykalna dorosłych – przyczyny, skutki i możliwe rozwiązania». *Neofilolog* 37: 55-71.
- Targońska J. 2014. «Der Kollokationsbegriff im Lichte der geschichtlichen Entwicklung». *Kwartalnik Neofilologiczny* IV/2014: 695-717.
- Targońska, J. 2014a. «Lexikalische Strategien der Germanistikstudierenden zu ihrem Studienbeginn». *Lingwistyka Stosowana* 9: 171-200.
- Targońska, J., Stork, A. 2013. «Vorschläge für ein neues Modell zur Beschreibung und Analyse lexikalischer Kompetenz». *Zeitschrift für Fremdsprachenforschung* 24, 1/2013: 71-108.
- Targońska, J. Stork, A. 2014. «Lexikalische Kompetenz revisited – Warum eine neue Diskussion zu einem alten Begriff benötigt wird». *Zielsprache Deutsch* 41, 1/2014: 21-38.
- Tomas, A. 2008. *Kollokationen im Deutschen. Ein Versuch einer Determinierung*. Saarbrücken: Dr. Müller Verlag.
- Tréville M.-C., Duquette, L. 1996. *Enseigner le vocabulaire en classe de langue*. Paris: Hachette.
- Ulrich, W. 2011. «Das Verhältnis von allgemeiner Sprachkompetenz und Wortschatzkompetenz» (w) *Wortschatzarbeit* (red. I. Pohl, W. Ulrich). Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren: 127-132.
- Wallace, M. J. 1982. *Teaching Vocabulary*. London: Heinemann Educational Books.
- Zimmermann, M. 1981. «Zum Begriff der Kollokation in der Sprachwissenschaft und Glottodidaktik». *Glottodidactica* 14: 61-68.
- Zöfgen, E. 2001. «Lexikalische Zweierverbindungen: ‚Vertraute Unbekannte‘ im mentalen Lexikon germanophoner Französischlerner» (w) *Wege und Ziele. Zur Theorie und Praxis des Deutschen als Fremdsprache (und anderer Sprachen)* (red. K. Aguado, C. Riemer). Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren: 267-286.